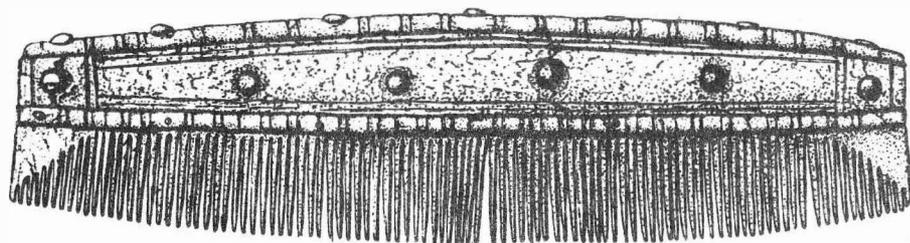

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

1988

BRNO 1991

VÝSLEDKY TŘETÍ VÝZKUMNÍ SEZÓNY NA VELKOMORAVSKÉM VÝŠINNÉM HRADIŠTI SV. HYPOLITA VE ZNOJMĚ /okr. Znojmo/

Bohuslav Klíma, jr., AÚ ČSAV Brno

Stejně jako v předchozích letech měly terénní práce na této významné lokalitě většinou stále ještě charakter předstihových a zachranovacích akcí. Probíhaly od května do začátku září společně s rozsáhlým a náročným výzkumem u znojemské rotundy. Soustředily se především do dvou míst přibližně v centru hradiště. Technicky na nich spolupracoval dr. P. Dvořák.

1/ První, plošně malý odkryv, dosahující rozlohy necelých 20 m², byl proveden v příném do-
teku s vnější - jižní zdi presbyteria a východní stranou chrámové lodi stávajícího kostela sv.
Hypolita. Toto nároží bylo na východním okraji ohraničeno svažující se příjezdovou komunika-
cí do areálu probošství. Při postupném skrývání zeminy se v hloubce 40 cm zachytila horní
partie souvislého kamenného zdiva, stavěného na kvalitní vápennou maltu. Zdivo představova-
lo JV nároží lodi starší stavební fáze chrámu sv. Hypolita. Bylo svázáno se základovými zdmi
presbyteria stávajícího kostela i hranolovité věže. V úrovni tohoto nároží se podařilo rozpo-
znat a odkryt čtyři horizonty hrobů. Především svrchnější políby obsahovaly svatostiky, ozdo-
by šatu, křížky, korálky různenců a další předměty typické pro období 16. - 18. století. Ně-
které z nich, jako např. neúplná větší soška madony s dítětem, objevená mezi hroby druhého
horizontu, nesla na podstavci vyrytý rok zhotovení /1683/. Také některé z bronzových sva-
tostek bylo možno přesněji zařadit do uvedeného časového rozmezí. Inventář spodnějších po-
líbů byl chudší. Pátý horizont hrobů, nalézající se přibližně v hloubce 200 cm, byl již naru-
šen zdívaním lodi staršího kostela /nároží/. Patřil tedy období před jeho výstavbou. K němu ná-
ležel hrobový celek s průkazným datovacím inventářem, který představovaly velké bronzové
záušnice s esovitou kličkou. Lze je vřadit do 12. - 13. století. V následném období, patřící
někdy v druhé půli 13. století, musel být tedy kostel /starší stavba/ vybudován. Sloužil až do
dvacátých let 17. století, kdy byl za válečných událostí, jak o tom hovoří historické prameny,
značně poškozen. Vážný stav si ve druhé polovině 17. - pol. 18. století vyžádal poslední pře-
stavbu, která dala chrámu dnešní podobu. Výrazným stavebním zásahem se prodloužilo pres-
byterium a tím se zkrátila délka lodi. Právě proto mohlo být v terénu výzkumem obnaženo ka-
menné nároží, představující zdivo JV rohu lodi starší stavební fáze chrámu.

Šestý horizont hrobů u kostela se rozkládal již těsně nad skalnatým podložím a nejspodněj-
ší horizont představoval hroby zapuštěné do skály a obložené většími kameny. Tyto již nepo-
rušené, ale zdívaním kostela překryté celky zabíhaly pod kamenné nároží lodi. Na druhé straně
však přísně respektovaly prostor presbyteria. Z dobře datovatelných nálezů zde lze uvést
silné stříbrné esovité záušnice menšího průměru, jejichž výskyt je spojován s obdobím 11. sto-
letí. Hroby nejspodnějšího horizontu tedy přímo navozují existenci nejstaršího kostela sv. Hy-
polita již v 11. století. Tato skutečnost se potvrdila dokonalým očištěním a prohlédnutím zdiva
presbyteria. Zcela zřetelně se v něm objevily tři na sobě stavěné, odlišně budované části. Z
nich střední se vázala s výše popsaným kamenným nárožím. Spodní, nejstarší partie zdiva o
výšce 60 cm výrazně obloukovitě vyklíňovala do prostoru. Dosahovala asi ve středu délky
presbyteria maximálního vystoupení 23 cm. V místě vnější zdi triumfálního oblouku pod tupým
úhlem vnikala do odlišného zdiva kamenného nároží. Současně také uvnitř nároží, tedy již v
lodi střední stavební fáze kostela byla nad podložím pozorována značně zvětralá maltová úpra-
va. Její okraj respektoval část kruhu. Z daných souvislostí lze vyvodit jednoznačný závěr, že
nejstarší kamenná stavba kostela sv. Hypolita, kterou respektovaly hroby s malými esovitými
záušnicemi, sahá rozhodně již do první poloviny 11. století a byla rotundou. Její kněžiště -
podkovovitá apsida, se částečně kryla s presbytářem střední a současné stavby chrámu a vál-
covitá loď se rovněž nalézala pod lodí mladších stavebních fází kostela.

Zmíněné výsledky tohoto plošně malého výzkumu přinesly tedy významný objev pozůstatků
dosud nejstarší kamenné stavby - rotundy z 11. století na hradišti sv. Hypolita ve Znojmě.
Zdivo rotundy mohlo být rozpoznáno pouze při jižní straně presbytáře dnešního kostela, pro-
tože plocha apsidy i velká část válcovité lodi jsou dnes stojící církevní stavbou zcela překry-
ty.

2/ Druhý plošně rozsáhlejší terénní výzkum, o velikosti odkryvu 110 m², probíhal v Hospodář-
ském traktu bývalého probošství, podél severní zdi objektu stájí /sonda Statek II/. Byl vý-
zkumem předstihovým, započatým v souvislosti s připravovanou asanační zdejším budova plá-
novanou výstavbou velkého hospodářství JZD "Mír" Práche pro chov závodních koní. Odkryv
se soustředil právě do míst budoucí výstavby jedné z větších hal. Pod 60 - 70 cm mocnou vrst-

vou novodobých navážek, kterými byl terén stále vyrovnáván, se v hloubce 80 cm objevil původní půdní pokryv v podobě tmavě hlinité vrstvy, dosahující nad skalnatým podložím průměrné mocnosti 40 cm. Nejdříve se zde podařilo zachytit a obnažit části základového zdiva většího domu z 11. - 12. století. Kameny byly spojovány žlutou hlínou /jílovitou/, která v udusané podobě rovněž tvořila podlahu celého objektu. Ze zásypu i nejbližšího okolí tohoto domu pocházel sídlištní materiál, reprezentovaný hlavně tuhovou, silnostiennou keramikou, charakteristickou pro zmíněné období. Po snížení a začištění plochy na úrovni zvětralého skalnatého podloží se zcela zřetelně vyrýsovaly tmavé zásypy zahloubených objektů. Patřilo k nim velkomoravské obydlí s kamennou pecí v severním rohu, menší hospodářský objekt se žernovy, žlábek po palisádě a žlab spolu se zdí, související patrně s vnitřním členěním hradiště. Nechyběla ani velká řada kůlových jamek. Vedle velkomoravských nálezů byl prozkoumán také prostorný pravěký sídlištní objekt.

3/ V prostoru bývalého hospodářského traktu proboštství byla při SZ vstupu do areálu dnešního charitního domova /Státek I/ dále prošetřena menší plocha /25 m²/. Výzkum zde odhalil značně porušenou stratigrafickou situaci s mocnou vrstvou novodobých navážek, obsahujících i sůlovou složku. Pouze slabý pruh tmavě hlinité půdy probíhal nad značně nerovným skalnatým podložím. Po očištění pevně rozeklané skály byl zachycen hlubší žlábek, velmi ostře a pravidelně zasekaný do podloží. Jeho význam však v rámci omezeného prostoru nebylo možno přesně vysledovat. Vzhledem ke směru, rovnoběžnému s okrajem ostrožny, je možno uvažovat buď o části centrálního opevnění hradiště či o úseku dílčího ohrazení určitého sídlištního celku. Dále se při J okraji sondy vyrýsovalo nároží z větších kamenů svázaných hlínou. Představovalo zbytek /část/ objektu, který se z vnitřní strany přímo dotýkal palisádové stěny. Severní polovina odkryvu, jehož hranice probíhala ca 8 metrů od strmého srázu okraje ostrožny a současně od dnešes stojící zdi proboštství, vykazovala zvrásněné podloží a nenesla již žádné výraznější stopy osídlení.

4/ Vedle zmíněných tří odkryvů uskutečnili pracovníci AÚ zachránčovací výzkum na trase výkopu pro vodovod, který vedl celým předhradím. Podařilo se jim zachytit několik slovanských objektů a prozkoumat řez valem. Dále provedli několik drobnějších sondážních a zjišťovacích akcí při různých stavebních zásazích do terénu. K nim patřily dvě sondy v zahradě a u domu J. Mikudima a průzkum v základových výhlách pro stavbu sociálního zařízení na dvoře místního pohostinství. Tyto drobné akce sloužily spíše pro zmapování terénu a informaci o stratigrafii v daném místě.

Třetí sezóna výzkumu velkomoravského výšinného hradiště sv. Hippolyta ve Znojmě byla úspěšná. Vydala překvapivá, nová a hodnotná svědectví o značném významu této lokality. S výsledky práce i objevenými nálezy byla dne 12.9.1988 seznámena početná komise odborníků, svolaná akademikem J. Poulíkem. Její členové posoudili dosažené výsledky, potvrdili je a současně navrhli také cesty a způsoby dalšího dlouhodobějšího archeologického výzkumu.

Ergebnisse der dritten Grabungssaison auf dem grossmährischen Burgwall in Znojmo /Bez. Znojmo/. In der Grabungssaison des Jahres 1988 behielten die archäologischen Arbeiten auf dem grossmährischen Höhenburgwall des Hl. Hippolytus /Pöltzenberg/ immer noch den Charakter von Vorsprungs- und Rettungsaktionen. Sie verliefen von Mai bis Anfang September parallel mit der Untersuchung bei der Rotunde in Znojmo /siehe weiter/. Sie konzentrierten sich vor allem auf zwei Stellen im Zentrum von Hradiště.

1/ Die Abdeckungen in unmittelbarer Nähe der Südwand des Presbyteriums der Kirche des Hl. Hippolytus brachten die Entdeckung einer steinernen Ecke der älteren Bauphase des Tempels, aus dem Zeitabschnitt vom 13. - Mitte 17. Jahrhundert. In der untersten Wandpartie des Presbyteriums war der Teil des ältesten Baues - der Rotunde wahrnehmbar, die gewiss schon im 11. Jahrhundert entstanden ist. Durch den späteren Aufbau eines grösseren Tempels im 13. Jahrhundert sowie durch weitere grosse Bauherrichtungen im 17. - 18. Jahrhundert war die älteste Rotunde völlig überdeckt worden. Auf ihre Existenz machte heute nur der unterschiedliche Charakter der Steinwand aufmerksam, die durch einen ausdrucksvollen Bogen aus der geraden Linie der Presbyteriumwand hervortrat. In der Umgebung der Kirche wurden insgesamt 87 Körpergräber untersucht, die in sieben Horizonten lagen. Die oberen vier Horizonte gehörten dem Kirchenfriedhof an, Zeitspanne 16. - 18. Jahrhundert. Häufiger erschienen in ihnen bronzene Reliquien, Kreuzchen, kleine Zieraten sowie metallene Kleidungsbestandteile. Der fünfte Grabhorizont, in einer Tiefe von 200 cm, war bereits durch den Kirchenaufbau im 13. Jahrhundert gestört worden. Von Funden ist ein grosser S-förmiger Schläfenring aus Bronzedraht von Interesse. Schliesslich gehörte die sechste und die siebente Gräberschicht der Zeit

vom 11. - 12. Jahrhundert an. Die untersten von ihnen waren in das felsige Liegende eingehauen und hatten um die Ränder eine steinerne Verkleidung. Vom gefundenen Inventar sind kleinere Schläfenringe mit S-förmiger Schlinge erwähnenswert, die aus einem starken Silberstäbchen hergestellt sind und die wir in die Zeitspanne des gesamten 11. Jahrhunderts einreihen können. Die Grabkomplexe mit beweisbarem Datierungsinventar halfen sehr bei der chronologischen Einreihung der einzelnen Bauphasen der St. Hippolytskirche. Die Grabungsergebnisse auf dem Gräberfeld stimmten im Grunde mit den älteren Feststellungen von Prof. F. Kalousek aus den fünfziger Jahren überein. Unter seiner Leitung wurde an diesen Stellen, aber auf der entgegengesetzten - nördlichen Kirchenseite, eine umfangreiche archäologische Flächenabdeckung durchgeführt /Dostál 1968, 7-66/. Völlig neu und überraschend enthüllte jedoch die gegenwärtige Untersuchung Überreste des bisher ältesten Tempelbaues - der Rotunde. Gleichzeitig konnte auch die Interpretation weiterer Baureste präzisiert und Informationen über das Gräberfeld sowie den Friedhof ergänzt werden.

2/ Die zweite, grössere Abdeckung realisierte man entlang der Nordwand der Stallungsobjekte im Wirtschaftstrakt der einstigen Probstei. Sie erreichte das Ausmass von 110 m². Es war eine Vorsprungsgrabung, die in Zusammenhang mit dem vorbereiteten Aufbau der neuen Wirtschaftsgebäude eröffnet wurde. Unter der im Durchschnitt 60 cm mächtigen Schicht von neuzeitigen Aufschüttungen erschienen auf der Fläche zuerst steinerne Fundamente eines grösseren Hauses aus dem 11. - 12. Jahrhundert. Sie waren mit gelbem Ton gebunden, der in gestampfter Gestalt ebenfalls den Objektfussboden bildete. Nach Abnahme der Schicht bis zum Niveau des verwitterten felsigen Liegenden hoben sich allmählich dunkle Objektverschüttungen ab. Aus dem grossmährischen Zeitabschnitt untersuchte man hier einen Wohnbau mit steinernem Ofen, ein kleineres Wirtschaftsobjekt mit steinernen Handmøhlen, ein Palisadenfundamentgräbchen und ein grösseres Gräbchen mit einer Mauer, die vermutlich den Bestandteil der inneren Burgwallgliederung bildeten. Ausser etlichen Pfostengruben wurde auf der Fläche auch ein umfangreiches Siedlungsobjekt aus der jüngeren Bronzezeit erforscht.

3/ In der Nähe der NW Eintrittspforte in die eigentliche Probstei stellte man in der Abdeckung eine mächtige Schicht neuzeitiger Aufschüttungen fest, die beim S Sondenrand fast bis zum felsigen Liegenden reichte. Hier wurde auch der Teil eines Siedlungs- /slawischen/ objektes und ein in den Felsen gehauenes Gräbchen mit senkrechten Wänden erfasst. Dieses konnte, mit Rücksicht zu einer parallelen Richtung mit dem Rand der Sporenlage, entweder eine Spur nach dem Palisadenteil der Burgwallbefestigung oder, wahrscheinlicher, die Befestigung eines bestimmten selbständigen Siedlungskomplexes im Inneren der Burg vorstellen.

4/ Neben den erwähnten Abdeckungen unternahmten die Mitglieder des AÚ eine Terrainbegehung auf der Trasse des Auslaufes für eine Wasserleitung. Es gelang ihnen eine Reihe von wertvollen stratigraphischen Informationen /Wallschnitt/ zu gewinnen und auch einige slawische Siedlungsobjekte zu bergen. Sie realisierten auch weitere kleinere Aktionen bei baulichen Eingriffen im freien Terrain.

Mit allen neuen Ergebnissen der Grabungssaison 1988, die ein überraschendes Zeugnis über die ziemliche Bedeutung des grossmährischen Höhenburgwalles des Hl. Hippolytus brachten, wurde eine breite Kommission von Fachleuten bekannt gemacht. Ihre Mitglieder empfahlen eine ständige erhöhte Aufmerksamkeit der Erforschung dieser Lokalität zu widmen.

DOSAVADNÍ VÝSLEDKY ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU U ROTUNDY SV.

KATEŘINY VE ZNOJMĚ /okr. Znojmo/

Bohuslav Klíma, jr., AÚ ČSAV Brno

/Obr. 11/

V souladu se závěry odborné komise z r. 1987 /viz zprávu v PV 1987/ přistoupili pracovníci AÚ ČSAV v Brně roku 1988 k přípravě plošně rozsáhlého archeologického výzkumu na vyhlídkovém prostanství pod znojemskou rotundou. Vlastní zahájení prací bylo podmíněno rozsáhlými asanacemi budovy starých pivovarských garáží. Následná náročná úprava terénu za pomoci početné skupiny brigádníků a techniky zde probíhala do začátku letních prázdnin. Teprve od prvních dnů července mohl být na ploše přesahující 500 m² archeologický výzkum zahájen. Jedině velkou plošnou skryvkou bylo možné ve zdejším, stále narušovaném terénu, zachytit důležité nálezové okolnosti.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1988
BRNO 1991

- Vydává : Archeologický ústav ČSAV v Brně, Koliště 17/19
Odpovědný redaktor : Dr. J. Tejral
Redaktoři : Dr. Z. Himmelová, Dr. J. Stuchlíková, Dr. J. Unger
Překlady : Dr. R. Tichý, E. Tichá
Kresby : L. Trávníčková
Tisk : Oblastní ediční středisko Jihomoravské základny pracovišť ČSAV
v Brně,
technický redaktor J. Keprt
Evidenční číslo : ÚVTEL - 73332
Náklad : 450 kusů - neprodejné
Vydáno jako rukopis